

ומתוקים מדבש

סוגיות בהלכה מתוך עניינים שבפרשת השבוע מכוארים ומורחבים בלשון לימודים השווה לכל נפש
נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת ויחי - גליון מס' 12

א. דיני שומע כעונה במצוות קריאת שמע ב. בענין פסוק ראשון של קרי"ש וקבלת עול מלכות שמים

ביקש יעקב אבינו לגלות לבניו את קץ הימין וכו' אמרו לו בניו:
שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, כשם שאין בלבך אלא אחד וכו' (פסחים נו.).

לרגל סיום המחזור הי"ג בלימוד הדף היומי ופתיחת המחזור הי"ד, ראינו לנכון לכתוב
בעניינים הנלמדים בג' הפרקים הראשונים של מסכת ברכות, בענייני הלכות קריאת שמע.

שומע כעונה במצוות קריאת שמע

עיי' במש"כ הגר"א (ספר אמרי נועם על מסכת ברכות ב. ומובא גם בספר שנות אליהו שם, ושדה אליהו שם) שמדייק בלשון המשנה - מאימתי 'קורין' בלשון רבים (ומשמע שכל אחד ואחד צריך לקרות בעצמו), ואין הש"ץ יכול להוציא וכו', אבל בברכת ק"ש אמר (שם דף יא.) בשחר 'מברך' וכו', וזה לשון יחיד, כי בברכות יכול להוציא הש"ץ את כולם וכו'. עיי"ש. וכבר קדם להגר"א בסברא זו הריטב"א (מגילה ב.) שכתב: הא דקתני לישנא דמגילה 'לקראת' (שמשמע שאחד יכול לקרות לכולם), ולא קתני לישנא ד'קורין' (שמשמע שכל אחד ואחד צריך לקרות לעצמו) את המגילה - כדקתני התם (ברכות ב.) 'קורין' את שמע, משום דהא קריאה אחת, שאחד קורא וכולם בשמיעה, משא"כ בק"ש שכל אחד מהם חייב לקרוא ולשנן בפיו, ואין אחד מהם מוציאם ואפילו בצבורא וכו' (והביא ראיה לדבריו מהירושלמי). עיי"ש.

ובספר אבודרהם (שחרית של חול - חזרת הש"ץ - לגבי שכל הציבור אומרים מודים דרבנן, משא"כ שאר חזרת הש"ץ שיוצאים ע"י שליח, וכן איתא בר"י יקר עם קצת שינויים - בפירוש התפילות והברכות חלק ב דף כו) איתא, שכל אחד צריך לקבל בפיו עול מלכות שמים, ואם יקבל על ידי שליח אינה קבלה גמורה, שיוכל להכחיש ולומר לא שלחתי. אבל בשאר התפילה שהיא בקשה, יכול לתבוע צרכיו על ידי שליח, שכל אדם חפץ בטובתו ולא יכחיש ויאמר לא שלחתי. וזהו שאמר דוד (תהילים קמ. ז) 'אמרת לה' אלי אתה' - אני בעצמי אמרתי לו, ולא על ידי שליח. עיי"ש. (ועל אף שבדבריו בא רק לחלק בחזרת הש"ץ בין 'מודים' ל'שאר חזרת הש"ץ', מ"מ רואים מדבריו את היסוד דשאני קבלת עול מלכות שמים משאר דברים, ודו"ק. ואגב, מה שקרא למודים - שהוא בעצם הודאה - 'עול מלכות שמים' צריך יתר ביאור, ובפשוט י"ל שברגע שמודים להקב"ה ממילא יש ביטול אלו, וכאומרים שאנו סמוכים ותלויים בו, ולכן נקרא 'קבלת עול', וצ"ע.) ועיי' עוד (באבודרהם - הלכות קריאת שמע) שכתב וז"ל: 'למה אומר שליח ציבור ברכות קריאת שמע בקול רם, כדי להוציא את מי שאינו יודע, וקריאת שמע אומר בלחש שאין האחרים שומעים, א"כ למה השמיעם הברכות. וי"ל, כי במברכות קריאת שמע יכול שליח ציבור לפטור את מי שאינו יודע, מפני שהדבר תלוי בשמיעה כמו בקריאה, אבל מקריאת שמע אינו יכול לפטור משום שנאמר 'דברת בם' וכו'. עיי"ש. ומבואר בדבריו להדיא שלא יצא יד"ח בקר"ש בשומע כעונה. וכן למד בדבריו שזהו רבבות אפרים (חלק ח סימן תלו אות ג), וכתב שהוא את מי שאינו יודע, וצריך לתרץ דהא שהאבודרהם כתב בהלכות חזרת הש"ץ שאין קבלה גמורה במי שמקבל עול מלכות שמים ע"י שליח, ולא כתב כן בהלכות קריאת שמע, אלא למד כן מפסוק, וצריך לחלק. ואולי אפשר לומר דחד הם, דהפסוק הוא הלימוד, והסבירא היא מה שכתב במודים דרבנן שכל אחד צריך לקבל בעצמו עול מלכות שמים. ודו"ק. אמנם עיקר ענין בדבריו (הלכות קריאת שמע ערבית) שכתב וז"ל: 'הקורא את שמע קודם לכן לא יצא, אם כן למה קורין אותה בביהכ"נ, לא להוציא אחרים ידי חובתן אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה'. עיי"ש. וקצת משמע מדבריו שכן יוצאים יד"ח בשומע כעונה, וצ"ע.

אמנם שוב מצאתי שלשון זה מובא בתוס' הרא"ש (שהביא מהירושלמי בריש מסכת ברכות, אמנם יש לנו גירסא אחרת בדברי הירושלמי וכדלהלן) שכתב וז"ל: 'הקורא את שמע קודם לכן לא יצא, אם כן למה קורין אותה בביהכ"נ, לא להוציא את הרבים ידי חובתן, אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה וכו'. עיי"ש. ומשמע שאפשר לצאת יד"ח בשומע כעונה. אמנם אפשר לדחות (ומסתמא כך הבינו המפרשים בספרו שאפשר לצאת ידי חובת קר"ש בשומע כעונה), שאין הסיבה שקורין קר"ש בבית הכנסת להוציא הרבים יד"ח, שבאמת אין יוצאים בזה, כי אין דין שומע כעונה בקר"ש, אלא הוא מחמת 'לעמוד בתפילה' וכו', ודו"ק. ובאמת שהגירסא שלנו בדברי הירושלמי הוא 'אם כן למה קורין אותה בבית

הכנסת וכו', אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתו, אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה (ואולי היה למפרשים שסברו שיוצאים יד"ח בשומע כעונה בקר"ש - גירסא זו, וכעת לא היה בידי פנאי לבדוק דבר זה, וצ"ע).

ובשיעורי מרן הגר"ש אלישיב (מתלמידו הגר"צ קוק שליט"א - דף ק, וכן ראיתי מובא בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ובשו"ת רבבות אפרים למר"ר זצ"ל - חלק ב סימן מח אות עה, ובמודעים ומונים חלק ז סימן רלב) שהטעם לחלק בין קר"ש לשאר ברכות וכו' הוא שקריאת שמע היא קבלת עול מלכות שמים, וצריך שיהיה כל אחד ואחד מקבל עליו עול מלכות שמים בעצמו (ובפיו). עיי"ש. ועיי' עוד בספר קרן אורה (ריש מסכת ברכות) שכתב שבק"ש 'לא אמרין כלל שומע כעונה, אלא הוי כמצוות מעשיות שאין האחד יכול להוציא את חברו' וכו'. עיי"ש. ומבואר מדבריו דהוי כעין מצווה שבגופו שאין אומרים בו כללא דשליחות וכו' (שעיקר מצוות אלו הם ב'פועלה' ולא 'בתוצאה' - וכפי ביאור הדבר בהאחרונים). ואולי כוונת דבריו כדברי הגר"ש זצ"ל, ודו"ק.

ומבואר מדבריהם שקבלת עול מלכות שמים אינו דין נוסף על הקריאה - דנימא שהחפצא דמצוה היא הקריאה ורק דנאמר דין נוסף של כוונת קבלת עול מלכות שמים, אלא שעיקר החפצא דמצוה הוא מה שמקבל על עצמו עול מלכות שמים ע"י מעשה הקריאה, ומשום הכי חלוק דין קריאת שמע משאר מצוות בפה (שיוצאים יד"ח בשומע כעונה). כי עיקר החפצא של המצוה הוא בלב, ועי"י הקריאה הוא מקבל בלבו עול מלכות שמים, ואינו דין דיבור בפני עצמו כשאר מצוות שבפה, ולכן אינו יוצא יד"ח בשומע כעונה כשאר מצוות, ודו"ק. ועיי' להלן שדנו בזה בהרחבה, ועיי' בהערה.

עוד ראיתי מובא באחרונים וכן מגדולי ראשי הישיבות, שבקריאת שמע מלבד הקיום של מעשה הקריאה, יש בה נמי קיום של מצות תלמוד תורה שבכתב, ולכן אי אפשר לצאת ידי חובת ק"ש מדין שומע כעונה, דכדי לקיים מצות תלמוד תורה שבכתב ע"י קריאת שמע צריך כל אחד לשנן הפסוקים בפיו, ודו"ק. ולפי"ז יש לנו עוד ביאור בדברי הקרן אורה. (ואין להקשות ע"ז מקריאת התורה שבה אחד מוציא את כולם, כי שם - אפשר להבין שהוא חיוב ת"ת על הציבור ולא על היחיד, משא"כ בקריאת שמע, ואכ"ל בזה, וכבר דנו הפוסקים בזה).

וראוי לציין מה דאיתא בספר הלכות הגר"א ומנהגיו (להג"ר משה שטרנבוך שליט"א - דף פח) שהביא חילוק זה (של הגר"ש זצ"ל וכו'), והוסיף: 'ותמנהיג על האחרונים שהתירו להוציא בקריאת שמע ע"י שומע כעונה, שלא הוציא, וזהו הרופא מבין את המשמעות של 'תודה', וגם אפילו שק"ש בסוד עבד נרצע - ואין לו פדיון באחר, ולא דמי לתפלה. הרי מפורש כרינו הגר"א זצ"ל שלא יוצאים ע"י שומע כעונה. עיי"ש.

הלכה למעשה בהנ"ל

ולעניין הלכה למעשה בענין זה, עיי' במג"א (סימן סא ס"ק טז - על הא דהביא המחבר שיש נוהגים לקרות קריאת שמע בקול רם) שנותן טעם שלא לקרוא קריאת שמע בקול רם, בגלל שאולי אחד יבטח על הקריאה מחבירו (מחמת שחבירו קורא בקול רם), ולא יקרא בעצמו (ולא יצא יד"ח - כפי הבנת המחצית השקל). אמנם אח"כ הביא דעות שהשומע מחבירו יוצא יד"ח (ובדבריו שלא לקרוא בקול רם מבוססים על הרשב"א, ועיי' במחצית השקל שם שלומד שדעת הגמ"א בדעת הראב"א הוא מחמת שאין יוצאים יד"ח קריאת שמע ע"י שומע כעונה). עיי"ש. ובמשיב"ב (שם ס"ק מ) הביא שרוב האחרונים סוברים שיוצאים בקריאת שמע ע"י שומע כעונה, ועדיף זה מההרהור, שהרהור לאו כדיבור דמי, משא"כ בזה דשומע כעונה. עיי"ש. וכן פסק בשאגת אריה (סימן ו - שדן שם לגבי אילם שאינו מדבר - להוציא אותו ע"י שומע כעונה) שיוצאים ידי חובת קר"ש בשומע כעונה. עיי"ש. וכן איתא בספר ילקוט יוסף (א"ח חלק ג סימן מט

א. עיי' בספר מנחת אשר (להגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א - טאב"ד דרכי תורה - ממדבר סימן ג) שדן בל"ז מקורות (ל"ז חכמו ושיכלו זאת) על דין שומע כעונה. אמנם לא הביא נידון זה של שומע כעונה בקריאת שמע. ויש אחרונים שלמדו שזה תלוי במחלוקת הבית הלוי והחזון (זה היה עיקר הנידון של בעל המנחת אשר - שם), ופליאה הייתה בעיני למד לא הביא נושא זה. וצ"ע. ומצוה לתרץ את השמטת הגאון הגדול הנ"ל שליט"א.
ב. ושמעתי מידידי עוז הרה"ג ר' בנימין קירשנער שליט"א (שהיה בן בית אצל מרן הגר"ש זצ"ל, ולהבדיל"ח אצל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ודבר זה כבר מופיע בספרי 'גדול הדור' באנגלית - על חייו והנהגותיו של מרן הגר"ש זצ"ל), שכאשר הגיע הרופא העכו"ם מארה"ב לנתח את מרן הגר"ש זצ"ל בערוב ימיו, שאל הגר"ש זצ"ל לסובביו איך אומרים 'תודה' באנגלית, ולמידו אותו. ושאלו אותו, הרי הרופא מבין את המשמעות של 'תודה', וגם אפילו אם לא - הרי הרב יכול לומר לו 'תודה' באופן ישיר ואדם אחר יסיבר לו שהרב אומר לו 'תודה' (ויתרם לאנגלית). ע"ז ענה מרן הגר"ש זצ"ל, בהכרת הטוב אין שלוחים, אני צריך לומר את זה בעצמי ובלשון שהוא מביא באופן ישיר, וכמו ב'מודים' שכל אחד מהציבור אומרו בעצמו ואין סומכים על הש"ץ, כי בהוציא אין שליחות.
ג. וזה דומה קצת למה שמצינו שדנו הפוסקים אם במצוות ספיה"ע מהני בשומע כעונה (עיי' במג"א סימן תפ"ב ס"ק א, ובמשיב"ב ביאור הלכה שם), ולכאורה צ"ע מאי שנא ספיה"ע משאר מצוות שבדיבור (ויש שלמדו שמקור הדבר הוא מדכתיב 'וספרתם לכם' - שתהא ספירה לכל אחד ואחד, אמנם לא גופא צריך ביאור, כי בפשטות הוא לאפוקי שאין מצוה זו קאי על הבית דין, ולמה לו להרחיק וללמוד משם שאין בן דין שומע כעונה). ויש מהאחרונים שלמדו ספיה"ע אינו דין 'דיבור גרידא', אלא צריך 'מעשה ספירה', ואכ"ל. ועיי' בספרנו 'ומתוקים מדבש' (ספיה"ע ושבעות דף ח"ו) שדנו בזה בהרחבה. עיי"ש.

ד. וראוי לציין מה דאיתא בשו"ע וברמ"א (שו"ע סימן סב סעיף ד) שאם מחמת חולי או אונס אחר קרא קריאת שמע בלבו, יצא. ואף לכתחילה יעשה כן אם הוא במקום שאינו נקי לבמרי ואינו יכול לנקותו משום אונס, וראוי לציין מה דאיתא בשו"ע וברמ"א (שו"ע סימן סב סעיף ד) שאם מחמת חולי או אונס אחר קרא קריאת שמע בלבו, יצא. ואף לכתחילה יעשה כן אם הוא במקום שאינו נקי לבמרי ואינו יכול לנקותו משום אונס.

אות (ה) שיוצא יד"ח בשומע כעונה. עיי"ש. ועיין עוד באלהיה רבה (סימן סב אות ב) שהביא דעות בזה. עיי"ש. ובפרי חדש (שם) תמה על הסוברים שאינו יוצא בשמיעה מאחר. עיי"ש. ועיין עוד בפמ"ג (שם). עיי"ש. ובפני החיים (סימן סב אות ו) פסק שמי שאינו בקי, אם הוא עם הצבור, יאמר פסוק ראשון עם הצבור והשאר ישמע מהש"ך. ואם הוא ביחוד יאמרו לו כל הקר"ש מלה במלה ויחזרו לאמרה. אבל מי שהוא בקי אינו יוצא כי אם בקריאתו, והוא להנצל מפלוגתא, חוץ מאונס. עיי"ש.

ובספר שיעורי מרן הגרי"ש (שם) הביא בשם הגרי"ש זצ"ל שלכתחילה יש לחשוש שאין שומע כעונה בק"ש, והוסיף בעל המחבר (הגר"צ קוק שליט"א) שיש לעיין אם ראה המושג"ב את דברי הגר"ה והריטב"א, ואולי אם היה רואה דבריהם היה פוסק כמותם שלא יצא בזה. עיי"ש.

וצע"ק בדבריו, כי הרי המושג"ב הביא את דברי המג"א (בשם הרשב"א - עיין לעיל שהבאנו דבריו), שלומד שאין יוצא יד"ח בשומע כעונה, והרי א"כ המושג"ב ידע שיש שיטות בראשונים שאין יוצאים בשומע כעונה, אמנם פסק כהחולקים, וכפי שהמג"א עצמו הביא גם דעת החולקים. אמנם אפשר לפקפק בזה ולומר שאין כל ראייה מזה שהביא המושג"ב את המג"א (בשם הראשונים) - שידע שיש שיטות בראשונים שלא יצא יד"ח בקר"ש מדין שומע כעונה, כי בקריאה פשוטה במג"א אין ממה שהביא מהרשב"א (עיין במג"א הנ"ל) ראייה שלא יצא יד"ח קריאת שמע בשמיעה. ורק כתבו שאין לקרות בקול רם מחמת שא"כ יש לחוש שחברו יקשיב לו ולא יקרא בעצמו. ואנו דייקנו לעיל שהוא בגלל שא"כ לא יצא יד"ח בגלל שלא יוצאים יד"ח ע"י שומע כעונה, וזו הסיבה שאין לקרות בקול רם. אמנם אפשר לומר שמה שכתבו שלא לקרוא בקול רם אין זה מחמת שאין יוצאים בזה, אלא מחמת סיבות צדדיות אפשריות, והם: (א) שאינו יוצא ידי חובתו ככוונת עצמו מבלי כוונת הקורא להוציא, ובדרך כלל המקריא לא יכוון להוציא. (ב) משום דאפילו אם יכוין גם הקורא להוציא, מכל מקום ס"ל דאין נכון לכתחילה לסמוך על זה, שמה לא יכוין השומע לכל מלה ומלה. (ג) משום דקריאת עצמו מעורר יותר כוונת הלב וכו', ותמיד עדיף לקרוא בעצמו. אמנם אין שום ראייה מדבריהם שאינו יוצא יד"ח בשומע כעונה בקר"ש, כי אולי כתבו דבריהם רק מחמת אחת (או יותר) מסיבות אלו, ודו"ק.

וב"ה שאח"כ מצאתי שג"כ כתב כדבריו בשו"ת אפרקסתא דעניא (או"ח חלק ב סימן ז). עיי"ש. אמנם כפי מה שהבאנו לעיל - המחצית השקל (וכן היא פשוט המובן משטף הדברים במשג"ב איך שהביא את דברי המג"א) סובר שהמג"א הבין שהרשב"א וכו' סוברים שאין דין שומע כעונה בקריאה, ויש קצת הוכחה ללמוד כן בדברי המג"א, כי אחרי שהביא את דברי הרשב"א וכו' הביא שיש אומרים שיצא יד"ח מחבירו בקריאת שמע, וא"כ משמע שמה שהביא מהרשב"א לפני זה שלא לומר קריאת שמע בקול, הוא מחמת שאם חבירו ישמע הוא לא יצא יד"ח בזה, ואח"כ הביא דעות שכן יוצאים יד"ח בשומע כעונה. וכן הם דברי המחצית השקל (שהיה 'בן בית' אצל המג"א, וכן פסק בשו"ע הרב שם, אמנם עיין בגיטות השלחן שם) שהבין שהמג"א למד בהרשב"א, כן, ומוכח קצת שזה היה כוונת המג"א ברשב"א.

ב' עניינים: שמע ישראל, ה' אחד

אנו אומרים בכל יום לאחר תפילת שמו"ע: 'שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל'. שומר גוי אחד שמור שארית עם אחד ואל יאבד גוי אחד המייחדים שמך ה' אלקינו ה' אחד'. הרי לנו שהם שני עניינים, תחילה 'האומרים שמע ישראל' - שזו היא זכות בפני עצמה, ואח"כ 'האומרים שמע ישראל' - ובעוד מקום מצינו שמופיע כמהלך זה של ב' עניינים אלו, במה שאומרים בקדושה של מוסף: 'ממקומו הוא יפן ברחמים ויחון עם המייחדים שמו, ערב ובוקר בכל יום תמיד פעמיים באהבה שמע אומרים'. ועיין עוד בגמ' (סוטה מב.) שיקרא משמע הכי מהא דעתא בדברים שאומרים מושח המלחמה (דברים כ, ג) 'שמע ישראל, אתם קרבים וכו', והכי איתא בגמ' דא: מאי שנא 'שמע ישראל', אר"י מושח רשב"א, א"ל הקב"ה לישראל, אפילו לא קיימתם אלא ק"ש שחרית וערבית אי אתם נמסרין בידם. עיי"ש. ובאמת שעיקר הקרי"ש הוא חיזוק האמונה באחדות ה', והעיקר הוא מה שאומרים 'ה' אלקינו' וכו', ולכאורה למעלה לא דא"ש 'שמע ישראל', ומשמע דגם זה הוא ענין בפני עצמו. וצ"ל לבאר, ועיין בזה להלן.

קריאת שמע - קבלת עול מלכות שמים

ידוע שמצוות ק"ש נקראת ד"כ 'קבלת עול מלכות שמים', ומצינו הכי בכמה מקומות בזה"ל: (א) עיין בגמ' (ברכות יג.) 'א"ל רב לר' חייא, לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים. אמר ליה: בר פחתי, בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים. (ב) עיין שם עוד דאיתא דר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' חייא בר אבא, חזייה דהוה מוארץ טובא, א"ל: כיון דאמליכתיה למעלה למטה ולארבע רוחות השמים - תו לא צריכת. (ג) עיין במשנה (ברכות יג.) אמר ר' יהושע בן קרחה, למה קדמה פרשת 'שמע' ל'והיה אם שמע', כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקבל עליו עול מצוות וכו'. עיי"ש.

ג' דעות באיזה תיבה היא קבלת העול

א. באמירת 'אלוקינו'

והנה יש לעיין אימתי הוא הזמן הנכון לכוון בו את קבלת העול. ועיין בספר מסורת משה (פסקי הגר"מ משה פיינשטיין זצ"ל חלק ב דף י) שכתב: ואחר שהתפלל (הגר"מ משה זצ"ל) תפילת שחרית - וזה היה בבית החולים, אמר שבאמת קצת תמוה במה שאמרו חז"ל שיש קבלת עול מלכות שמים בפרשה ראשונה של ק"ש, דהנה במה שאומר שיש השם או שהשם אחד - יש רק הוכחה שמודה שיש השם, אבל אין הוכחה שמקבל

על עצמו עול מלכותו, אפשר דהוי כיווד רבונו ומכוין למרוד בו, אלא כל ראיית קבלת מלכותו בא ממילת 'אלוקינו', בזה מקבל שהשם הוא השם שלו, ולפי פירוש זה יוצא שמוסיף מילת 'אחד' כדי להדגיש שכל המושגים שנקבלים במדותיו של השם אינם כמה רשויות אלא כולם נתיחדו, והלא גם בשם 'והיה' מכוונים לשני מושגים - אדנות והויה וכו', ושם 'אלוקינו' מכוונים לבעל הכוחות וכו'. עיי"ש. וכן איתא בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ה סימן ד-ה) שעיקר קבלת עול מלכות שמים הוא במילת 'אלוקינו'. עיי"ש.

והנה לכאורה קשה מה שאמר בדמה שאמר שיש השם או שהשם אחד יש רק הוכחה שמודה שיש השם אבל אין הוכחה שמקבל על עצמו עול מלכותו, דלכאורה אותה סברה שייכת גם במילת 'אלוקינו', דהיינו שאולי הוא השם שלנו אבל בכל זאת רוצה למרוד בו ולא לקבל עליו עול מלכותו. ואפשר לחלק, ודו"ק.

ועיין עוד בספר הליכות שלמה (תפילה דף פה) שכתב: בקריאת הפסוק 'שמע ישראל' יש לכוין: שמע ישראל, ה' - שהוא אלקינו (ולפיו בזה קבלת עול מלכות שמים) הוא - ה' אחד. עיי"ש. ועיין עוד שם שהביא שכתב חכ"א קונטרס בענין פירוש וכוונת הפסוק 'שמע ישראל', ובתוך הדברים בירר מש"כ הרמ"א (סימן סא סעיף יד) שיש להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל ל-ה', ובין אלקינו ל-ה' השני, כדי שיהא נשמע: שמע ישראל כי ה' שהוא אלקינו הוא ה' אחד' (עפ"ל דברי הרמ"א), שלכאורה אינו מובן, דאדרבה, אם יאמר ה' אלקינו ה' אחד בלא הפסק וברציפות יהיה נשמע יותר דבר זה, שה' אלקינו הוא ה' אחד. וביאר שם על פי דברי 'על הכל' (להר"מ מאיברא) שהוא מקור דברי הרמ"א, שמלבד קיום מצות האמונה במציאות השם שבתיבת ה', ומצות יחוד ה' שבאמירת ה' אחד, יש כאן גם קבלת עול מלכות שמים באמירת 'אלוקינו'. ולפי"ז יש לכוין: ה' - שהוא אלקינו (ומקבלים בכך עול מלכות שמים) הוא - ה' אחד, ומובן היטב למה יש להפסיק בין 'אלוקינו' ל-ה' השני, שלפני זה הוא עיקר קבלת עול מלכות שמים. ומחבר הקונטרס שלח קונטרסו קודם הדפסתו להגרש"א זצ"ל שיחזה דעתו עליו, והשיב לו בזה"ל: 'ממהר אני להודיעו שלענ"ד משמיהא הוא דקזכו ליה לפענח דבר סתום בלשוננו של רבנו הרמ"א, וברור הדבר שצריכים ודאי לפרש בדבר ככל האמור וכו' מהקונטרס החשוב'. עיי"ש.

והיה קשה לי, שבהמשך דברי הרמ"א (שם) כתב שיש להפסיק מעט בין 'אחד' (של שמע) ל'ברוך' (היינו ל'ברוך שם), כי עיקר קבלת מלכות שמים הוא פסוק ראשון. עיי"ש. ומשמע שבכל הפסוק, ולא רק המילים 'ה' אלקינו', וצ"ל, או שכוונתו לומר 'מה שבתוך הפסוק הראשון' (וא"כ שפיר יכול להיות הכוונה למילים ה' אלקינו) ולא לכל הפסוק, אמנם לפי"ז היה יותר נכון לכתוב 'בפסוק ראשון' ולא 'פסוק ראשון', ודו"ק. או שזוהי המשך, שיש 'עיקר' קבלת העול ויש בנוסף את שאר קבלת העול. ועיין לקמן שהבאנו עוד ראיות ליסוד זה.

אמנם על עיקר דברים אלו שתיבת 'אלוקינו' היא קבלת העול - קצת קשה, שלפי זה יוצא שבכל פעם שאומרים ברכה - יש קבלת עומ"ש, שהרי אומרים בתוך הנוסח 'ה' אלקינו', ומה נתייחדה ק"ש שהגמ' קוראת דווקא לזה 'קבלת עול מלכות שמים' (ובאמת שהעיר הערה זו הגר"מ משה זצ"ל - שם), ואולי מזה יש קצת ראייה שלא תיבת 'אלוקינו' הוא עיקר קבלת עול מלכות שמים, שם, ואיננו לפי יסוד זה שיש 'עיקר קבלת עול מלכות שמים' ויש א"כ את שאר קבלת עול, אפילו נניח ונאמר שבכל ברכה יש קבלת עול מלכות שמים, אמנם אין בברכות את ההמשך שיש בקריאת שמע - שזה מישך שייך לקבלת עול, וא"כ שפיר קראה הגמ' רק לזה קבלת עול מלכות שמים, ופשוט.

ב. במילת 'שמע'

ידועים דברי שו"ת הרשב"א (חלק ה סימן נה) שכתב שתיבת 'שמע' שב'שמע ישראל' כוללת שלשה עניינים: (א) שמיעת האוזן. (ב) קבלה. (ג) אמונה בו. והביא ראיות מכמה פסוקים שמופיע בהם תיבת 'שמע' שהם כוללים שלשה עניינים אלו. עיי"ש. ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ג סימן כה) שכתב, 'שמע' - פירוש המילה הוא לשמוע, אבל הכוונה עיני קבל', והיינו מה שפירש בספריו על 'שמע' - התבונן והבין זה. ובסידור הגר"מ איתא תיבת 'שמע' על התרגום שתרגם 'שמע' ולא 'קבל', ובפשוטו היינו לשמוע ולקבל, וזוהי קבלת עול מלכות שמים. עיי"ש. ועיין בשו"ת פאת שדך (חלק א סימן יא) שהביא מהחזו"א זצ"ל שתיבת 'שמע' כוונתה היא - לקבל, עיי"ש שכתב בענין כוונת פסוק ראשון של ק"ש, שהקשה הגר"מ עמדין בסידורו על אונקלוס שתרגם 'שמע', והיה לו לתרגם 'קבל', ונדחק בזה מאד מפני שהדבר פשוט בעיניו שהוא לשון קבלה, ולא ידעתי היאך יפרש בפרשת שופטים 'שמע ישראל אתם יוצאים היום למלחמה', ובפרשת עקב 'שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן' וכו' (שאין משמע מפסוקים אלו שהמשמעות כאן היא 'לקבל' אלא 'לשמע' כפשוטו). והשיב החזו"א זצ"ל בע"פ ע"י שליח, ששתי הכוונות הן היינו הך, כי השומע - מבין, ובה - מקבל. עיי"ש.

ואולי לפי"ז י"ל דזו היא המעלה המיוחדת של המילים 'שמע ישראל' - שהבאנו מכמה מקורות לעיל שמשמע שיש מעלה מיוחדת במילים אלו מלבד המעלה של תוכן המשך הפסוק 'שמע ישראל', דהיינו שאנו מקבלים עלינו את תוכן האמירה שאנו עומדים לומר תיכף ומיד אח"כ, וזהו ה'קבלה', וה'עול מלכות שמים' עצמו - הם המילים שלאומ"כ (דהיינו ה' אלקינו והוא אחד). ובמילים אחרות - יש קבלת עול מלכות שמים ב' חלקים: (א) הקבלה (במילים 'שמע ישראל'). (ב) ה'חפצא של המלכות מלכות שמים' (במילים 'אלוקינו' וכו'). [ודבריו אינם סותרים את דברי הרמ"א הנ"ל שמוססים על הספר 'על הכל' (להר"מ מאיברא) - שהוא כאמור מקורו של דברי הרמ"א, כי י"ל שגם הוא מודה שהקבלה היא במילת 'שמע'.] אמנם העול מלכות שמים האיתא בתוכו, ולפיכך צריך הפסק בין זה לתיבת ה' שאחריה. ודו"ק. אמנם אפילו הכי יש לדון עדיין איפה מונח העיקר של קבלת עול מלכות שמים, אם בתיבת 'אלוקינו', והוא שיטת האג"מ והגרש"א זצ"ל הנ"ל,

יהרהר בלב, ובלבד שלא יהא המקום מטופח לגמרי, כי אסור להרהר בדברי תורה במקום הטינופת. עיי"ש. ובמשג"ב (שם סי' ק) כתב ש'הא יצא - לא לגמרי קאמר, והא קיימא לן הרהור לאו כדביור דמי, אלא רוצה לומר דעל כל פנים בשעה שאינו יכול לדבר - יהרהר קריאת שמע בלב, והקדוש ברוך הוא יקבע לו שכר עבור זה, אבל בעצם אינו יוצא בזה. על כן כשיסתלק האונס - אם עדיין לא עבר זמן קריאת שמע - מחוייב לחזור ולקרותה'. עיי"ש. ועיין בביתאור הלכה (שם) שמלבן הנושא, ומביא השיטות בעניין הרהור כדביור דמי. עיי"ש. (ובמשג"ב שם סי' ק ט איתא שאם המקום ההוא מטופח לגמרי לא יהרהר נוסח קריאת שמע או הברכה, רק יחשוב בלבו שמחוייב ואינו יכול לקיים, ויצטרע על זה, ה' יראה ללבב ליתן לו שכר מחשבה, כיון שהוא אנוס). אמנם עיין בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ה סימן ד) שכתב שנראה פשוט מלשון 'יצא' שיצא ממש המצווה בהרהור בשעת הדחק, ותמה על פסוק של המושג"ב. עיי"ש.

ה. ועיין במשנה (פסחים נז.) שאחד משלושת הדברים שעשו אנשי יריחו ולא מיחו חכמים ביום הוא 'והיה אם שמע'. ובגמ' (שם) איתא, היכי עבדי, אמר רב יהודה היו אומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ולא היו מפסיקין. עיי"ש.

ב

המילת והכוונה באחד' שהוא אחד למעלה ולמטה ובד' הרוחות - הוא לעיכובא, שלא יצא בלא זה. עיי"ש.

ועיין ברש"א (ברכות יג): שכתב בתוך דבריו: 'אפשר לי לומר עוד, דפסוק ראשון צריך כוונה, ואפילו בדיעבד, ואין דבר זה תלוי באיך ד' מצוות צריכות כוונה, דהתם כוונה לצאת הדברים אמורים, אבל כאן צריך כוונה הענייני, כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות בהסכמת הלב'. עיי"ש. ועיין בספר פניני תפילה (דף כא) ששאלו להגרי"ש זצ"ל שבדברי הרשב"א שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב - לכאורה אפשר ללמוד שהעיקר שלא יהרהר בדברים אחרים אלא יפנה לבו למה שהוא אומר, היינו לפירוש המילים בלבד, ובזה עצמו שמכוון למילים - מונח שמקבל עול מלכות שמים בהסכמת הלב, וכן הבין הצ"ח (ברכות יג: ד"ה ש"מ מצות צריכות כוונה) שמביא את דברי הרשב"א הנ"ל ומפרש בדבריו שהכוונה שמדבר עליה הרשב"א היינו פירוש המילות וכו', וענה הגרי"ש זצ"ל שברשב"א מבואר שיש כוונה נוספת מלבד פירוש המילות, כי כתב: (א) שצריך 'כוונה הענייני' ולא כתב 'כוונה המילות'. (ב) שסיים וכתב 'כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב', כלומר שייסכים ויקבל עול מלכות שמים, ואילו פירוש המילות בלבד אין צורך לא הסכמת הלב ולא קבלה, וע"כ משמעות הדבר שצריך קבלת עול מלכות שמים מלבד כוונה המילות. עיי"ש. (והגרי"ש זצ"ל בא לאפוקי כשמכוון רק את תרגום המילות בלבד).

ורואים ששניהם (האג"מ והגרי"ש) טוברים שכוונת קבלת עול מלכות שמים מעכבת גם בדיעבד.

כמה הלכות הנוגעות לקבלה זו

עיין בספר פניני תפילה (דף כג) שמביא כמה פסקים מהגרי"ש זצ"ל (לשיטתו שכוונת קבלת עול מלכות שמים אינה נכללת בכוונת המילת אלא היא כוונה נוספת) - איך לקבל עליו העול מלכות שמים, עיי"ש ששאלוהו מהי המשמעות שמקבל עליו עול מלכות שמים, וענה: כפשוטו, שמקבל עליו. ושוב שאלו איך מקבל עליו בשעת ק"ש עול מלכות שמים, האם מספיק שחושב 'הריני מקבל עליו עול מלכות שמים', וענה: כמו שאמרת. ושוב שאלו האם צריך שהקבלת עול מלכות שמים תשפיע עליו שיע"ז ישנתו הנהגותיו ומעשיו, וענה: וודאי הקבלה צריכה להשפיע. ושוב שאלו, אם בשעה שמקבל עול מלכות שמים אינו מרגיש שיש לו 'מאבק' עם עצמו והתנגדות פנימית, האם זה סימן שאינו מקבל באמת עול מלכות שמים, כי קבלה אמיתית מחייבת אותו, ולא קל לקבל, והגרי"ש זצ"ל לא קיבל דברים אלו. עיי"ש.

אם כוונת פירוש המילת בפסוק הראשון הוא לעיכובא

בעינינו כוונת המילת הבאנו לעיל את דברי השו"ע (סימן ס סעיף ה) שהקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא 'שמע ישראל' לא יצא ידי חובתו. עיי"ש. ועיין **במשנ"ב** (ס"ק יא) שאין מדובר כאן על הדין הכללי של 'מצוות צריכות כוונה', אלא 'כוונה זו היא להתכוון ולשוש על לבו מה שהוא אומר, ולכן הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון שיש לו עיקר קבלת עול מלכות שמים ואחדותו יתברך'. עיי"ש. וכן עיין **במשנ"ב** (סימן ס סעיף ג) שכתב שאין מצוי שבן ישראל לא ידע ביאור הפסוק הראשון שבקריאת שמע שהכוונה בו לעיכובא. עיי"ש. ועיין **בהלכות שלמה** (תפילה דף פה) שכתב: וצ"ע איך הדין אם יודע הכונה הכללית של הפסוק אבל אינו יודע פירוש כל תיבה ותיבה אם יצא, והביא מההגר"א (ספר מכתבי רע"א מכתב ד) שאף דק"ש צריך כוונה, ובזה אפשר דבעינינו שבינן ג"כ פירוש המלות של כל תיבה ותיבה וכו', נלענ"ד וגם בפסוק ראשון בעינינו רק כוונה שמקבל עול מלכות שמים ואין צורך שבינן פירוש המלות. עיי"ש.

ועיין בספר לשכנו תדרש (מחתנא דבי נשיאה דמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א חלק ראשון דף עד) שכתב שמע ממרן הגר"ח **קניבסקי שליט"א** בשם החזון איש זצ"ל שיוצאים ידי כוונה באבות (בכרה ראשונה של שמו"ע) אף אם לא כיון בשעה שהוציא התיבות מפיו, אלא חושב אחר כך כמה שאמר כבר, ואפילו אם כבר גמר את כל הברכה - כל זמן שעדיין לא התחיל 'אתה גבור' יכול עדיין לכוין בברכת 'אבות' ויוצא ידי חובתו, והוא הדין גם כן בכוונת פסוק ראשון של קריאת שמע, כל זמן שלא התחיל 'ברוך שם כבוד מלכותו' יכול עדיין לכוין בפסוק ראשון. עיי"ש.

להאריך באמירת הדל"ת והחי"ת

בעינינו להאריך באמירת הדל"ת - עיין בשו"ע הרב (סימן ס סעיף ז) שכתב: ומה שאמרו להאריך בד' של 'אחד', לא אמרו להאריך ולמשוך בקריאת הד', שהרי כל אות שבסוף התיבה ואין נקודה תחתיה היא נחשפת לגמרי, אלא יאריך במחשבתו להמליכו בד' רווחות בקריאת הד' ואחריה, בטרם יתחיל 'ברוך שם'. עיי"ש. אמנם עיין בספר **אמת ליעקב** (מהג"ד יעקב שמשון זצ"ל ש"ע דף לו) שכתב שכאורה איך מאריכים בדל"ת בלי לשבח את ביטוי התיבה, כי אם מאריכים את הדל"ת ואומרים 'אחאדע' הרי זו תיבה משוובשת, ונראה מוכח מזה אמיתות מבטא התימנים, שאצלם דל"ת רפויה מבטאה כמו ת"ו רפויה אצל האשכנזים, קצת כעין מבטא "The" באנגלית, ובזה שפיר אפשר להאריך. עיי"ש.

ועיין בבית יוסף (סימן ס סעיף ו בשם הסמ"ק) שצריך לכוין ב'חית' - שהוא יחיד בד' רקיעים ובארץ - הרי ח'. עיי"ש. וכן נקט הערוך השלחן (סימן ס סעיף ג). עיי"ש. אמנם עיין בשו"ת **אגרות משה** (א"ח חלק ה סימן ה אות ב) שהדיוט של מוכר בשו"ע וברמב"ם לכוין שמושל על ז' רקיעים (כי מבואר שם רק הכוונה באות ד' ולא באות ח'), לכן עדיף שלא יכוון ע"ז, וגם **שבארמ"ם** (פרק ג מהלכות יסודי התורה) משמע שהם תשע, וגם הוא איכא גם למעלה מהרקיעים וגם למטה, ולכן הרי רק למיגרע. עיי"ש.

הכוונה בה' אחד - שלעתידי יאמרו כך גם כל העולם

עיין בסמ"ק (הובא בבית יוסף סימן ס סעיף ג) שב'ה' אחד' יכוין שלעתידי יאמרו כל העולם שה' הוא אחד. עיי"ש. ועיין **ברש"י** (דברים פרק ו) על הפסוק 'שמע ישראל', שה' שהוא אלוקינו עכשיו, הוא יהיה בעתיד ה' אחד. עיי"ש. אמנם עיין **ברמ"א** (סימן ס סעיף יד) שיש לכוין שה' אלוקינו הוא כבר עכשיו ה' אחד, וכן הוא פשוט הכוונה.

כוונת שם ה' בפסוק הראשון

עיין בשו"ע (סימן ה סעיף א) שכתב שכל פעם שיוזכר שם האדנות יכוין שהוא אדון הכל, ואם כתוב שם יו"ד ה"א יכוין שהוא היה היה ויהיה, ובשם 'אלקים' יכוין שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם. עיי"ש. ועיין **במשנ"ב** (שם ס"ק ג - בשם הגר"א) שלפי עומק הדיון אין צורך לכוין אלא פירוש קריאתו (ובכתיבת השמות די בכוונת אדנות, דבכל מקום הולכין אחר הקריאה וכו' מלבד בק"ש (בפסוק ראשון). עיי"ש. ועיין **בשו"ת אגרות משה** (א"ח חלק ה סימן ה) וכן פסק הגרי"ש זצ"ל (הובא בספר פניני תפילה דף כה) שאפילו בהתכוון רק שהוא 'השם יתברך' בפסוק הראשון של קריאת שמע - יצא בדיעבד. עיי"ש. ועיין עוד בספר פניני תפילה (הנ"ל) ששאלו להגרי"ש זצ"ל על מי שמתקשה בפסוק הראשון של ק"ש לכוון הכוונה בשם 'אלוקים' - תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם, עד כדי כך שחושש שאינו יוצא ידי חובה, האם חששו נכון, וענה שיוצאים יד"ח גם אם לא מכוון הכוונות הנזכרות בשו"ע הנ"ל - כל שיודע שאומר שהוא אלוקים, ואף שאינו יודע מה המשמעות ומה הכוונה שהוא אלוקים, ובמה היא חלוקה משם האדנות. וכמוכן שאם אינו יודע ואינו מבין בכלל לאיזה ענין כוונת אלוקים - אינו יוצא יד"ח, אבל אם מבין שזה אינו תואר המתייחס למעלתו של הקב"ה - יצא יד"ח, וכך גם בשם האדנות אינו מעכב שיבין פירושו, אלא שיודע שהוא תואר המתייחס להקב"ה. עיי"ש.

טעם אמירת ברוך שם בלחש, והנפק"מ ביו"כ קטן וכדו'

בעינינו אמירת ברוך שם וכו' - עיין בגמ' (פסחים נו:). אמר רשב"ל: 'ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם', ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימים ונסתלקה ממנו שכינה, אמר, שצא חס ושלום יש במטותי פסול - כאברהם שיצא ממנו ושימאלו, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו: 'שמע ישראל ה' אלוקים ה' אחד'. אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. ואמרי רבנו, היכי נעביד, נאמרוהו? לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו? אמרו יעקב. התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי. אמר רבי יצחק, אמרי דבי רבי אמי שלב מלך שהריח ציק קדירה, אם תאמר - יש לה נגאי, לא תאמר - יש לה צער, התחילו עבדיה להביא בחשאי. עיי"ש. ולכאורה יש להבין, מה בכך דלא אמרו משה רבינו, ועיין **בצל"ח** (פסחים נו:). משום כך יש בזה הפסוק, ולפ"ז מחדש שבתפילת יו"כ קטן וכו' אפשר לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' בקול רם, דכל הקפידא של הפסוק היא דוקא בתוך קריאת שמע, משא"כ היכא שאומר רם 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' גרידא וכגון ביו"כ קטן או לאחר 'אנא בכח' - יכול לומר בקול רם. עיי"ש. ודבריו צריכים ביאור, דאם משום הפסוק - מה מהני שיאמר בלחש, ועיין בספר **פניני תפילה** (פסקי הגרי"ש זצ"ל דף עד-עז) שכתב שנראה שהביאור בהא דלא אמרו משה - היינו שכשנאמרוהו אנחנו עושים עצמנו כאילו אנו בדרגה גבוהה יותר ממה שרבינו, דמשה שלא אמר היינו שלא הייתה לו השגה בדבר כל כך גבוה, ורק יעקב אמר, שאל"כ מה בכך שמשא לא אמרינהו, הרי יש עוד הרבה דברים שאנחנו אומרים א"ע"פ שמשא לא אמר, אלא שדוקא כאן חוששים לזה שלא אמרינהו משה, מפני שהיה דבר גבוה מאד, ומה שבינו"כ אומרים בקול רם - מבואר בטור (סימן תרי"ט) שהוא משום שאנחנו ביום זה כמלאכים, היינו שאיננו אומרים זאת בתורת אמירת בני אדם אלא אנחנו אומרים זאת בתור אמירת מלאכים, ובשאר השנה מהני אמירתו בלחש לחשש זה. עיי"ש.

'ברוך שם' שלא בשעת קרי"ש - אי בעינן בלחש

עוד שאלו להגרי"ש זצ"ל (שם) כמה שאלות בעניין זה. עיי"ש ששאלוהו אם 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' הנאמר בסיום תפילת יו"כ קטן אומרים בקול או בלחש, וענה: 'ברוך שם כבוד מלכותו' אומרים בלחש. ושוב שאלו, כשאומר 'ברוך שם' על ברכה לבטלה האם יכול לומר בקול רם, וענה שכל 'ברוך שם' אומרים בלחש, וכמו כן לאחר אמירת 'אנא בכח'. ושוב שאלו האם כשמזכיר שם שמים לבטלה בלי ברכה ג"כ אומרים 'ברוך שם', וענה שכן. עיי"ש. אמנם לפי דברי הצ"ח הנ"ל יש לדון בכ"ז.

י. ורואי ציינו מה שמוזכר בספר **מגד בנעות עולם** (חלק ב דף ס-סא) שכתב שהגר"מ מאלין זצ"ל לאחר שגמר הפסוק הראשון של קר"ש היה מתדבק להקב"ה בדביקות נפלאה עם ניגון של קבלת עול מלכות שמים, אך מעולם לא שאלו איזה כוונת כיון בשעת ניגונו וכו', ומסתבר שנהג כהגר"מ והחז"א וכו' שכוונתו של קבלת עול מלכות שמים אפשר לכוין גם לאחר שכבר קרא פסוק ראשון. והביאור, דאי"ז כוונה של פירוש התיבות אלא משעה של קבלת עול מלכות שמים. עיי"ש.

יא. ובהערה שם מובא שבעל המחבר הגר"ל שמע מהמשגיח הגר"ש **וולפה זצ"ל** שבה אליו אחד וביקש ממנו שייציע על קבלה לקבל על עצמו, ואמר לו המשגיח: דבר ראשון חזק קבלת עול מלכות שמים, וקבל על עצמך לקיים מצות ק"ש כלל הלכותה. לאחר שכעבור חזר הגר"ל וביקש קבלת נוספת, שאל אותו המשגיח: ומה עם קבלת הראשונה? אמר שכבר מקיים אותה בכל ההלכות, ורוצה להתקדם בקבלה נוספת. שאל אותו המשגיח: האם כשאתה מקבל עליך עול מלכות שמים בשעה שאתה קורא פסוק ראשון הנך מרגיש שהגוף מתקומם וצועק - לא, אינני מסכיף? ענה הגר"ל שלא. אמר לו המשגיח: איך עדיין לא קבלת עליך עול מלכות שמים באמת, כי כשמקבלים עול מלכות שמים באמת הרי זה נוגע לכל עניני החיים, הרי בודאי יש דברים שקשה לקבל על עצמך לקיים, והגוף מתקומם נגדם, וצריך לשאת ולתת עמו עד שיתרצה לקבל על עצמו לקיימם, ואם הגוף שלך לא התקומם - אות הוא שלא קיבלת עליך עול מלכות שמים באמת (עד כאן דברי המשגיח). ואילו הגרי"ש זצ"ל פסק שמן הדין אי אפשר לומר שבלא התקוממות זו וכו' אין כאן קבלת עול מלכות שמים ולא יצא ידי חובתו. עיי"ש.

יב. והנה מהמשנ"ב בסימן ס אין ראייה לכאורה שסובר דלא כהגר"ע, אמנם מהמשנ"ב בסימן סכ שכתב שאין מצוי שבן ישראל לא ידע ביאור הפסוק הראשון שבקריאת שמע שהכוונה בו לעיכובא, משמע שאינו סובר כדבריו. וצ"ע.

יג. ועיין בספר **אבי עזרי** (הלכות קריאת שמע פרק א הלכה ד) שכתב, שהרמב"ם כתב שיעקב אבינו קיבץ את בניו בטרם פטירתו כדי לזרזם על ייחוד ה', ודרך ה' שהלכו בה אבותיו. עיי"ש. ועיין **בכסף משנה** (שם) שכתב שבדבריו חז"ל הקדושים מבואר שכיום יעקב אבינו את בניו כדי לגלות להם את הקץ ולא כדי לזרז אותם על ייחודו יתברך ועל ההליכה בדרכיו. עיי"ש. ויתרץ האבי עזרי שיש לומר כי לאמיתו של דבר הם הם הדברים, אך ליריעת הקץ כל השכיבה הנוגעת לנו מלבד התועלת שיש לה לזרז לעבודת ה' ולהפריז בייחודו, ויעקב אבינו לא ביקש לגלות לבניו את הקץ כדי שיריעה זו תזכור את ליבם בעת הגלות הקשה שצפויה להם, והוא גם לא ביקש לגלות להם את הקץ כדי שיוכלו להתעורר בדיעה זו בעת צרה וצוקה, לא ולא, הוא ביקש לגלות להם את הקץ כדי לזרז אותם לעבודת השם ולייחודו. ודו"ק.

יד. לכאורה חולק הגרי"ש על טעם הצ"ח, וא"כ אולי יש להוסיף שלפי טעם זה - יש לאומרו בלחש גם ביו"כ קטן וכדו' וכדמוכח להלן מתשובותיו.